

Т.П. Мізерна, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

**ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІМЕТРИЧНОГО ПІДХОДУ
ДО МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ
З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ**

Мізерна Т.П.

Особливості кваліметричного підходу до моніторингових досліджень якості підготовки учнів з іноземної мови в загальноосвітній школі

Статтю присвячено проблемі моніторингу якості підготовки учнів з іноземної мови в загальноосвітній школі з використанням кваліметричного підходу. Моніторинг і кваліметрія є провідними чинниками в забезпеченні показників якості, їх відповідності існуючим стандартам, на основі дослідження й оцінювання процесу підготовки учнів з іноземної мови загальноосвітньої школи.

Ключові слова: моніторингові дослідження, якість, кваліметрія, експертне оцінювання.

Мизерная Т.П.

Особенности кваліметрического подхода к моніторинговым исследованиям качества подготовки учеников по иностранному языку в общеобразовательной школе.

Статья посвящена проблеме мониторинга качества подготовки учеников по иностранному языку в общеобразовательной школе с использованием кваліметрического подхода. Моніторинг и кваліметрія являются основными факторами в обеспечении показателей качества, их соответствия существующим стандартам, на основе исследования и оценивания процесса подготовки учеников по иностранному языку общеобразовательной школы.

Ключевые слова: моніторинговые исследования, качество, кваліметрія, експертное оценивание.

Якість як категорія є важливою складовою в парадигмі сучасного управління. Категорія «якість» має міждисциплінарний характер і може бути розглянута в декількох площинах. Перш за все, якість у філософському контексті – „істотна визначеність предмета, завдяки який він є даним, а не іншим предметом; характеризує стійкі зв'язки між складовими елементами

об'єкта, визначає специфіку та надає можливість відрізнити їх один від одного, виражає загальне значення предметів однорідного класу" [1, с. 240]. По-друге, якість є соціально-економічною категорією, найважливішою складовою якої є якість продукції. У даному сенсі якість розглядають як сукупність властивостей, здатних задовольняти потреби. Якість продукції визначає ступень відповідності між властивостями продукції та потребами, які задовольняються за її допомогою [2]. Особливості підходів до проблеми якості в освіті визначаються специфікою освітньої галузі. В. Зайчук визначає якість освіти „як поєднання властивостей і характеристик освітнього процесу або його результату, що відповідають освітнім потребам не тільки всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, а й суспільства загалом" [3, с.19]. В. Панасюк зазначає, що „якість освіти розглядається як філософська категорія і педагогічна проблема з позиції квалітології – триєдиної науки, що включає теорію якості, теорію оцінки якості (кваліметрію) та теорію управління якістю [4]. На думку О. Ляшенко, управління якістю освіти має не лише педагогічний чи суто науковий контекст, але соціальний, політичний та управлінський [5, с. 8].

Теоретичне обґрунтування проблеми якості в управлінні освітою знаходить відображення в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених: А. Аветісов, І. Булах, В. Гуменюк, Г. Єльнікова, Ю. Жук, В. Кальней, Є. Коротков, В. Кремень, О. Локшина, О. Ляшенко, Т. Лукіна, О. Овчарук, В. Панасюк, М. Поташнік, Н. Селезнева, І. Субетто, П. Третьяков, Т. Шамова, С. Шишов та інші. А. Белкін, В. Бодряков, Н. Вербицька, В. Горб, О. Дахін, А. Денисенко, Є. Заїка, В. Кальней, О. Касьянова, Н. Кулемін, О. Локшина, Т. Лукіна, О. Ляшенко, І. Маслікова, Д. Матрос, Д. Мельникова, О. Орлов, Д. Полев, А. Майоров, В. Репкін, Г. Репніна, З. Рябова, О. Севрук, С. Сіліна, Т. Строкова, А. Тайджман та інші досліджували проблеми моніторингу в освіті. Теоретичному обґрунтуванню кваліметричного підходу в управлінні освітою присвячені роботи О. Ануфрієвої, Г. Данілової, Г. Дмитренка, Г. Єльнікової, О. Касянової та інших. Проблемам формування і розвитку комунікативної

компетенції в процесі оволодіння іншомовним матеріалом присвячені дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених: І. Бім, Н. Гез, І. Зимня, Г. Китайгородська, В. Коккота, Ю. Пассов, В. Скалкін та інші.

Зміни стратегії розвитку освіти, орієнтація на європейське співтовариство, Болонський процес визначають зміни в підходах до мовної освіти в Україні. Рекомендації ради Європи з мовної освіти окреслюють нові тенденції навчання, викладання і оцінювання з іноземної мови. Вивчення іноземних мов розглядається як один із шляхів реалізації процесів інтеграції України у світовий освітній простір. Суспільні зміни в розумінні категорії „якість освіти”, на думку В. Кремня, повинні стосуватися й вивчення іноземних мов, оскільки, вказані ним недоліки не сприяли якості, і „вказували на хибності нашої освіти” [6, с.7].

Актуальним постає питання управління якістю й надання якісних освітніх послуг учням з іноземної мови в ЗНЗ. Визначення критеріїв та показників якості підготовки учнів з іноземної мови в загальноосвітній школі є однією головних проблем її оцінювання. За твердженням В. Вікторова, „застосовуючи моніторинг та кваліметрію, можна виміряти й оцінити не тільки результати педагогічного процесу, а й якість і кількість перетворень у діяльності його учасників, чинники, що вплинули на ці зміни; виробити, прийняти й реалізувати управлінські рішення щодо спрямування цих перетворень на заданий стандарт загальної середньої освіти” [7, с. 56].

Метою нашої статті є обґрунтування кваліметричного підходу до моніторингових досліджень якості підготовки учнів з іноземної мови в загальноосвітній школі.

Розробки міжнародних порівняльних показників освіти, як зазначає Ю. Алферов, відносять до середини 80-х років ХХ століття [8]. Дослідження О. Локшиної містять аналіз основних етапів розвитку моніторингу якості освіти, міжнародних моделей освітніх індикаторів: модель ЮНЕСКО, модель ЄС, модель ОЕСР, національних моделей освітніх індикаторів [9]. З метою виявлення рівня сформованості іншомовної комунікативної компетенції у 2006

році Міністерством освіти і науки України спільно з Корпусом Миру проводилися моніторингові дослідження якості навчальних досягнень учнів з іноземної мови [10]. Моніторинг тією чи іншою мірою існував в системі навчання іноземної мови: контрольні роботи, тести, іспити. Але традиційні форми контролю є недостатньо ефективними й мають ряд недоліків: контроль носить нерегулярний, епізодичний характер; основна спрямованість на підсумки навчання, при цьому сам процес навчання з іноземної мови, формування знань, умінь та навичок залишається поза увагою; недостатня інформативність, відсутність діагностичних функцій, що дозволяють розкрити причини тих чи інших помилок учнів, недоліків у роботі вчителя, виявити фактори, що впливають на якість оволодіння іншомовним матеріалом.

У нашому дослідженні ми визначили моніторинг як засіб управління якістю підготовки з іноземної мови учнів загальноосвітньої школи. Проаналізовані нами різні визначення науковців поняття „моніторинг”, дають підставу стверджувати, що так чи інакше, кожне з визначень відображає різні сторони поняття. Моніторинг розглядається як система елементів; технологія; вид діяльності; спостереження, контроль і коригування процесів в освіті; комплекс процедур тощо. Проте експертиза різних сторін освітньої системи; зворотній зв'язок; система збору й аналізу інформації з метою отримання даних для прийняття рішень; спостереження з метою аналізу, контролю, прогнозування й коригування є визначальними для моніторингу. Процедура моніторингу характеризується постійним, спеціально організованим, систематичним спостереженням за станом підготовки учнів з іноземної мови з метою виявлення її відповідності бажаному результату або визначеним цілям. Моніторинг має включати процес збору, аналізу інформації щодо основних показників діяльності об'єктів, факторів впливу, змін, з метою оцінки якості підготовки учнів з іноземної мови у ЗНЗ і прийняття на цій основі управлінських рішень про відповідність фактичних результатів запланованим та їх подальше коригування.

Одним із шляхів побудови системи моніторингу якості підготовки з іноземної мови учнів загальноосвітньої школи є використання методів кваліметрії, що передбачає кількісну оцінку якості й дозволяє стандартизувати процедуру оцінювання. Термін „кваліметрія” запозичено з товарознавства, де його використовують суто в прикладному розумінні для позначення розділу економіки про методи вимірювання якості продукції [11, с. 4]. Кваліметрія, за визначенням Г.Азгольдова, це – „наукова дисципліна, яка вивчає методологію і проблематику комплексних кількісних оцінок якості будь-яких об’єктів” [12, с. 4]. Науковцями описана технологія використання кваліметрії в управлінні освітою, результатом якої є комплексна оцінка стану об’єкта. Провідним є розробка моделей оцінювання. Дані моделі вміщують усі вимоги до об’єкту оцінювання. Розробка кваліметричної моделі якості підготовки з іноземної мови учнів в ЗНЗ має базуватися на основі алгоритму діяльності управлінської структури, визначеному в роботі Г. Єльніковою [13, с. 79] і включає наступне: **1)** на основі визначених компонентів якості підготовки з іноземної мови учнів загальноосвітньої школи визначаються основні параметри цих компонентів; **2)** визначаються показники напрямків діяльності управлінської структури необхідних для досягнення заданих параметрів й показники першого порядку; **3)** визначаються показники другого порядку, які характеризують вимоги до кожного показника першого порядку; **4)** визначається вага параметрів, показників методом експертної оцінки; **5)** оформлюються моделі у вигляді таблиць.

Кваліметричний підхід до моніторингу є засобом, здатним забезпечити показники якості на основі діагностики процесу підготовки з іноземної мови учнів в загальноосвітній школі. В основі кваліметричного підходу – наявність вимог стандарту. Освітній стандарт – „це система основних показників, прийнятих у якості державної норми освіченості, яка відображає суспільний ідеал і враховує реальні можливості особистості й системи освіти по досягненню цього ідеалу” [14, с. 69]. Кваліметричний підхід до моніторингу якості підготовки з іноземної мови учнів у ЗНЗ орієнтує на досягнення цілей й

виконання вимог стандарту, створює можливості управління якістю. Даний підхід передбачає оцінку якості на основі визначених критеріїв.

У якості основного методу кваліметрії використовують експертний. Експертиза – „це діагностування із залученням експертів [15, с. 11]. Технологія експертної оцінки передбачає: розробку можливих варіантів розвитку (гіпотез) явища, що вивчається; розробку критеріїв оцінки; визначення складу експертів; вибір тієї чи іншої процедури експертної оцінки [16, с. 264]. Т. Новикова, розглядаючи особливості експертного оцінювання інновацій, описує: структуру експертизи (мета, об'єкти, засоби, продукт); класифікацію критеріїв експертизи (загальні, спеціальні та приватні критерії); форми експертної роботи (індивідуальна, колективна, комплексна); типологію педагогічної експертизи (нормоконтролююча, кваліфікуюча, дегустаційна); процедуру проведення (реєстрація заявки на експертну діяльність, вибір і узгодження експертної групи, узгодження термінів проведення, проведення експертизи та підготовка експертного висновку, визначення можливих наслідків реалізації інновації [17].

Кваліметричний підхід до вимірювання якості підготовки з іноземної мови учнів загальноосвітньої школи має базуватися на принципах, визначених Г. Дмитренко [19;20]: **1)** Якість повинна розглядатись як складна властивість об'єкта, як сукупність властивостей продукції, що зумовлюють її придатність задовольняти певні проблеми. Ми використовуємо цей принцип, розглядаючи якість підготовки учнів з іноземної мови загальноосвітньої школи як сукупність компонентів: якість умов для здійснення освітнього процесу з іноземної мови; якість освітнього процесу з іноземної мови; якість результату. **2)** Взаємозв'язок між якістю і складними і простими властивостями, що її визначають, можна подати у вигляді ієрархічної структури, на нижньому рівні якої – прості властивості. Цей принцип визначається тим, що кожний параметр характеризується певною кількістю простих показників. Так, якість умов для здійснення освітнього процесу з іноземної мови визначається через такі показники, як фінансове забезпечення, кадрове забезпечення, науково-методичне забезпечення, матеріально-технічне забезпечення. Ці показники далі

визначаються критеріями нижчого порядку. Загальноосвітня школа є відкритою соціально-педагогічною системою, зі своїми структурними елементами, їх взаємозв'язками та процесами, які визначають її функціонування. Фінансове забезпечення є головним чинником функціонування й розвитку цієї системи. Фінансове забезпечення освітнього процесу з іноземної мови в ЗНЗ визначається станом бюджетного та позабюджетного фінансування. Обсяг фінансування визначає як ефективність діяльності навчального закладу в цілому, так і підготовки учнів з певного предмета. Доцільне використання фінансових ресурсів навчальним закладом створює якісні умови для здійснення освітнього процесу з іноземної мови в ЗНЗ. Показниками якості фінансового забезпечення є обсяг фінансування витрат на освітній процес з іноземної мови в ЗНЗ. Економічний аспект є одним із основних в моніторингових дослідженнях діяльності навчального закладу, який передбачає „відслідковування оптимальності використання фінансових і матеріальних ресурсів для забезпечення якості підготовки” [20, с. 90]. Показниками якості кадрового забезпечення освітнього процесу з іноземної мови є якісний склад педагогічних кадрів, професійна компетентність, відповідність атестаційним вимогам. Науково-методична робота з іноземної мови в загальноосвітній школі найчастіше представлена організацією роботи методичного об'єднання або кафедри вчителів іноземної мови. Головними критеріями і показниками якості методичної роботи є якість аналітичної діяльності, якість змісту роботи, якість результату. Якість освітнього процесу з іноземної мови характеризує якість навчання (мета і цілі, планування, урок, мотивація, контроль), стан викладання предмета. Якість результату визначається співвідношенням цілей та результатів, рівнем навчальних досягнень учнів з іноземної мови та сформованістю загальнонавчальних умінь та навичок учнів, рівнем засвоєння учнями мінімуму знань, передбаченого Державним стандартом та навчальною програмою та їх відповідністю цим вимогам. 3) Придатність до використання продукції визначається з погляду задоволення конкретних суспільних та особистих проблем. Важливим на думку М. Слюсаревського є соціально-

психологічний аспект якості освіти, тобто „особливості її відображення в громадській думці всіх суб'єктів освітнього процесу” [21, с. 42]. Оцінюючи якість освіти в школі, доцільним є визначення такої кількості складових якості, яка б у достатньому ступені охоплювала всі аспекти поняття і задовольняла всіх учасників і споживачів шкільної освіти [22, с. 25]. Як нами було зазначено, управління якістю підготовки учнів з іноземної мови в ЗНЗ має базуватись на сучасних принципах менеджменту якості. Відповідно до цього, управління якістю має розглядатися в контексті процесного підходу, де управління навчальним закладом базується на управлінні процесами, що визначають якість результату. Освітній процес є визначальним в підготовці учнів з іноземної мови, а його результатом є сформований рівень іншомовної комунікативної компетенції, здатність і готовність до іншомовного спілкування. Іншомовна комунікативна компетенція складається з певних компонентів, і кожний з цих компонентів вміщує знання, вміння та навички. Основні вимоги до підготовки з іноземної мови учнів загальноосвітньої школи визначаються Державним стандартом й програмою з іноземної мови. Дані документи визначають зміст навчання іноземної мови, цілі навчання, рівні володіння іноземною мовою, обсяг матеріалу, яким учні повинні оволодіти на різних етапах навчання. С. Ніколаєва визначає цілі навчання іноземної мови як „заздалегідь запланований результат педагогічної діяльності”, „основний компонент системи навчання іноземної мови, який формується під впливом соціального замовлення суспільства тощо, та впливає на вибір інших компонентів системи”. Переорієнтація цілей навчання іноземної мови в контексті компетентнісного підходу означає, на думку науковця, „зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, навичок і вмінь на здатність застосовувати набутий досвід у конкретних ситуаціях, на організацію освітнього процесу на основі урахування затребуваності навчальних досягнень учнів у суспільстві, забезпечення його спроможності відповідати реальним запитам ринку й адаптації у соціальній структурі” [23, с. 12]. 4) Окремі властивості (прості і складні) можуть бути виміряні в специфічних для кожної властивості одиницях

вимірювання. Унаслідок такого вимірювання визначається значення абсолютних показників властивостей P_i ($i = 1, 2, 3, \dots, n$). 5) Значення абсолютних показників можна встановити на основі фізичних експериментів (методами метрології – вимірювання геометричних розмірів, ваги, твердості тощо); експериментів (методами експериментальної психології – експертне вимірювання); побудови аналітичних моделей функціонування об'єктів (методами визначення ефективності, розробленими технічними та економічними науками). 6) Крім абсолютного показника P_i , кожна проста або складна властивість може характеризуватися і відносним показником K_i (оцінка). Показник K_i визначається зіставленням абсолютного показника P_i з еталонним або базовим показником P_i^{et} , що відображає змінюваний в часі рівень суспільної потреби $K_i = f(P_i, P_i^{et})$. Величина P_i^{et} обирається з урахуванням потреб та ресурсів суспільства. 7) Поряд з абсолютним показником P_i та відносним показником K_i кожна складна властивість характеризується також своєю вагою серед усіх інших властивостей – коефіцієнтом ваги показника властивості M_i . 8) Комплексну кількісну оцінку якості K можна подати як деяку функцію відносних показників K_i та коефіцієнтів вагомості M_i . Так, $K = f(K_i, M_i)$. Функція f може виражати різні залежності – середньозважені (арифметичну, геометричну та ін.) величини; лінійну функцію; поліном тощо.

Отже, моніторинг і кваліметрія – ключові аспекти управління якістю. Використання моніторингових технологій в управлінні якістю підготовки з іноземної мови учнів загальноосвітньої школи спрямоване, у першу чергу, на забезпечення показників якості, є закономірним вирішенням протиріч між існуючими вимогами стандартів, як соціальною нормою якості та результатом. Моніторинг і кваліметрія в управлінні якістю – можливість неперервного дослідження, відслідковування і прогнозування стану підготовки з іноземної мови учнів в ЗНЗ, забезпечення її оцінювання.

Матеріал статті не вичерпує всіх аспектів вищевикладеної проблеми і передбачає подальшого дослідження моніторингу якості підготовки з іноземної мови загальноосвітньої школи на основі кваліметричного підходу.

Література

1. **Философский словарь** / Под ред. И.Т. Фролова. – М. : Республика, 2001. – 719 с.
2. **Классическая философия качества** [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.cfin.ru/management/iso9000/iso9000_classic.shtml
3. **Зайчук В.О.** Управління якістю освіти як складова державної освітньої політики // Педагогіка і психологія. – 2007. – №2. – С. 18–26.
4. **Панасюк В.П.** Качество школьного образования в России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.staratel.com/iso/ISO9000/Article/docs/sk/ng670_1.htm.
5. **Ляшенко О.** Якість освіти як основа функціонування і розвитку сучасних систем освіти // Педагогіка і психологія. – 2005. – №1. – С. 5–12.
6. **Кремень В.Г.** Якісна освіта в контексті загальноцивілізаційних змін / В.Г. Кремень // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 2. – С. 5–17.
7. **Вікторов В.** Основні критерії та показники якості освіти // Вища освіта України. – 2006. – №1. – С. 54–59.
8. **Алферов Ю.С.** Мониторинг развития образования в мире // Педагогика. – 2002. – №7. – С. 88–95
9. **Моніторинг якості освіти:** світові досягнення та українські перспективи / За ред. О.І. Локшиної. – К. : К.І.С., 2004. – 128 с.
10. **Про вивчення іноземних мов у 2006/2007 навчальному році** [Электронный ресурс]. – [Режим доступа]: <http://www.mon.gov.ua>.
11. **Циба В.** Кваліметрія – теорія вимірювання в гуманітарних і природничих науках // Соціальна психологія. – 2005. – №4. – С. 3–19.
12. **Азгольдов Г.Г.** Теория и практика оценки качества товаров (основы квалиметрии). – М. : Экономика, 1982. – 256 с.

13. **Єльнікова Г.В.** Основи адаптивного управління (тести лекцій). – Х. : Основа, 2004. – 128 с.
14. **Полонский В.М.** Словарь по образованию и педагогике. – М. : Высш. шк., 2004. – 512 с.
15. **Підласий І.П.** Діагностика та експертиза педагогічних проєктів: Навч. Посібник. – К. : Україна, 1998. – 343 с.
16. **Хриков Є.М.** Управління навчальним закладом: Навч. Посіб. – К. : Знання, 2006. – 365 с.
17. **Новикова Т.Г.** Теоретические подходы к технологии экспертизы инновационных проектов // Школьные технологии. – 2002. – №1. – с. 161–169.
18. **Дмитренко Г.А.** Стратегічний менеджмент. Цільове управління освітою на основі кваліметричного підходу : Навч. посіб. – К. : Інститут змісту і методів навчання, 1996. – 128 с.
19. **Дмитренко Г.А.** Стратегический менеджмент в системе образования: Учеб. пособие. – К. : МАУП, 1999. – 176 с.
20. **Мокшеев В.А.** Организация системы мониторинга в образовании // Школьные технологии, 2005. – №1. – С. 85–94.
21. **Слюсаревський М.М.** Соціально-психологічний контекст питання якості освіти // Педагогіка і психологія. – 2007. – №2. – С. 40–52.
22. **Бахмутский А.Е.** Мониторинг школьного образования, проблемы и решения. – СПб. : Каро, 2007. – 176 с.
23. **Ніколаєва С.Ю.** Цілі навчання іноземних мов в контексті компетентнісного підходу // Іноземні мови. – 2010. – №2. – С. 11–17.

Mizerna T.P.

Features of qualimetric approach to monitoring research of quality of pupils' preparation in foreign language in comprehensive school

The article is devoted to the problem of monitoring of quality of pupils' preparation in foreign language in comprehensive school with the use of qualimetric approach. Monitoring and qualimetry are the main factors in maintenance of quality indicators, their conformity to the existing standards, on the bases of the research and evaluation of the process of pupils' preparation in foreign language in comprehensive school.

Key words: monitoring research, quality, qualimetry, expert estimation.

Відомості про автора

Мізерна Тетяна Петрівна – аспірантка кафедри державної служби та управління Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.
Коло наукових інтересів: теорія та методика управління освітою.